

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

МАРТИНОВСЬКИЙ Олександр Валерійович

**Організаційно-правові та практичні доміанти
надання митних послуг в Україні /
Organizational, Legal and Practical Dominants of
Providing Customs Services in Ukraine**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма – Митна справа

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФМСм-21
О. В. Мартиновський

Науковий керівник:
д.е.н., професор, А. І. Крисоватий

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" __ " _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ А. І. Крисоватий

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЗМІСТОВНО-СТРУКТУРНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ МИТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	6
1.1. Сутність та особливості митних послуг в Україні.....	6
1.2. Організаційно-правові засади надання митних послуг в Україні.....	12
РОЗДІЛ 2.АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ НАДАННЯ МИТНИХ ПОСЛУГ.....	19
2.1. Практичні аспекти надання митних послуг в Україні.....	19
2.2. Проблеми організації та надання митних послуг в Україні.....	28
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАДАННЯ МИТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	37
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси у світовій економіці, посилення глобальної конкуренції, цифровізація зовнішньоторговельних операцій та розширення міжнародних інтеграційних зв'язків значною мірою визначають характер функціонування митних систем різних держав. В умовах зростання обсягів міжнародної торгівлі, прискорення логістичних потоків, ускладнення вимог до безпеки ланцюгів постачання та розвитку електронної комерції роль митних послуг суттєво підвищується. Вони перетворюються з інструмента контролю на комплексний сервіс, спрямований на забезпечення оперативності, прозорості й передбачуваності переміщення товарів через митний кордон. Це актуалізує необхідність наукового осмислення сутності, організації, тенденцій розвитку та проблем надання митних послуг в Україні. Актуальність дослідження зумовлена також активізацією євроінтеграційних процесів України, необхідністю гармонізації державної митної політики із стандартами Європейського Союзу та впровадженням інститутів, властивих європейській сервісно-орієнтованій моделі митниці.

Проблематика митних послуг, їх організації та розвитку, представлена у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, які зробили значний внесок у дослідження митної політики, адміністрування зовнішньоекономічної діяльності та формування сервісно-орієнтованої моделі митниці. Суттєвий вклад у теоретико-методологічне обґрунтування діяльності митних органів зробили такі українські дослідники, як В. Домбровський, Т. Микитенко, А. Захожай, М. Карлін, В. Кравчук, В. Ченцов, О. Тімашов, О. Гребельник, П. Пашко, О. Письменний, Р. Шевчук, Л. Гаврилюк, Ю. Дьомін. У їхніх працях висвітлюються правові засади митного регулювання, організація митних процедур, механізми контролю, формування інституційних умов розвитку митних послуг.

Метою роботи є комплексне дослідження сутності, змісту, організаційних, правових та практичних аспектів надання митних послуг в

Україні, а також визначення проблем і напрямів удосконалення їх функціонування в умовах євроінтеграційного розвитку та трансформації зовнішньоекономічної діяльності.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

- розкрити сутність, особливості та функціональне наповнення митних послуг;
- проаналізувати правові та організаційні засади їх надання;
- дослідити реальний стан і практичні характеристики функціонування митних послуг в Україні;
- ідентифікувати ключові проблеми організації та практики надання митних послуг;
- узагальнити напрями модернізації та вдосконалення митних послуг відповідно до європейських стандартів.

Об'єктом дослідження є система митних послуг як складова державної митної політики та механізмів публічного адміністрування у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Предметом дослідження є організаційні, правові, технологічні та практичні аспекти надання митних послуг в Україні, їх структурні елементи, інституційні механізми та чинники ефективності.

Методи дослідження ґрунтуються на загальнонаукових і спеціальних підходах, зокрема системному, структурно-функціональному, порівняльно-правовому, економічному, статистичному, аналітичному, інституційному та моделях факторного аналізу. Використання комплексного методологічного інструментарію забезпечило всебічність та глибину дослідження.

Наукова новизна роботи полягає в уточненні змісту та структурних характеристик митних послуг, уточненні їх функціональної моделі в умовах євроінтеграційних трансформацій, поглибленні підходів до аналізу організаційно-практичної ефективності митних послуг, а також узагальненні сучасних проблем розвитку сервісної моделі митниці.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків і рекомендацій для вдосконалення нормативно-правового регулювання митних процедур, модернізації організаційної структури митних органів, оптимізації роботи пунктів пропуску, підвищення ефективності цифрових сервісів, розвитку інституту АЕО та адаптації національної митної системи до європейських стандартів.

Структура роботи обумовлена логікою дослідження й складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі висвітлено теоретичні засади функціонування митних послуг. У другому розділі здійснено аналіз організаційних і практичних характеристик митних послуг в Україні. У третьому визначено напрями вдосконалення митних послуг відповідно до сучасних вимог розвитку держави та європейських стандартів.

РОЗДІЛ 1

ЗМІСТОВНО-СТРУКТУРНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ МИТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність та особливості митних послуг в Україні

Митні послуги в Україні становлять системно організований комплекс дій, процедур і сервісів, що забезпечують законне, прозоре та ефективне переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон держави. Вони є складовою публічного адміністрування у сфері зовнішньоекономічної діяльності та виконують одночасно регуляторну, фіскальну, сервісну, інформаційну та безпекову функції [1]. У сучасних умовах митні послуги перетворюються з традиційного механізму контролю на інструмент підтримки міжнародної торгівлі, що відповідає світовим тенденціям управління митними адміністраціями.

У науковій літературі та практиці європейських країн митні послуги розглядаються як публічний сервіс, що має забезпечувати баланс між державним контролем і потребами бізнесу, оптимізуючи процеси оформлення та мінімізуючи транзакційні витрати [2]. Сутність митних послуг полягає у наданні державою послуг нормативно-адміністративного та технологічного характеру, які забезпечують дотримання правил зовнішньоторговельної діяльності та виконання митного законодавства. Митниця виконує не тільки фіскальну функцію, але й забезпечує передбачуваність процедур, рівні умови доступу на ринки, захист економічної безпеки та сприяння законній торгівлі [3].

Особливістю митних послуг є їх публічно-владний характер, що відрізняє їх від будь-яких комерційних чи приватних сервісів. Митна служба діє виключно в рамках законодавства, а результати її діяльності мають юридично обов'язковий характер для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Водночас ефективність митних послуг визначається не лише правовими вимогами, а й здатністю митних органів забезпечити прозорість,

технологічність та своєчасність реалізації процедур, що є основою сучасної сервісної моделі митниці [4].

Сутність митних послуг формується також на основі міжнародних стандартів, зокрема Митного кодексу ЄС, рамкових стандартів безпеки та сприяння торгівлі WCO SAFE, рекомендацій OECD та інструментів цифровізації, що впроваджуються Європейською Комісією у межах концепції e-Customs [5]. Відповідність цим стандартам є ключовою умовою для інтеграції України до європейського митного простору та забезпечення конкурентоспроможності українського бізнесу.

Ще однією важливою особливістю митних послуг є їх високий ступінь нормативної регламентованості. Усі дії посадових осіб - від реєстрації митної декларації до прийняття рішення про випуск товарів - мають чітко визначений алгоритм, структуру та правові підстави. Це створює необхідну правову визначеність для бізнесу, забезпечує однакове застосування норм законодавства та мінімізує ризики дискреційності [6].

Особливості митних послуг в Україні зумовлені поєднанням контролюючих, сервісних і координаційних функцій. Сервісність митниці проявляється у доступності інформаційних ресурсів, можливості електронного декларування, функціонуванні автоматизованих систем контролю, застосуванні принципу «єдиного вікна» та інтегрованих сервісів попереднього інформування [7]. Сучасна структура митних послуг передбачає, що більшість операцій має виконуватися автоматизовано, із мінімальним втручанням посадових осіб, що відповідає міжнародній практиці країн ЄС, де до 80 % декларацій оформлюються без участі інспектора.

До системоутворюючих принципів митних послуг належать прозорість, передбачуваність, законність, недискримінаційність та рівність умов для всіх суб'єктів ЗЕД. Ці принципи закріплені у міжнародних документах, зокрема в Митному кодексі Європейського Союзу та рекомендаціях Всесвітньої митної організації, що вимагає їх імплементації у вітчизняну практику [8].

У вітчизняній науковій думці митні послуги розглядаються як складова системи публічного адміністрування у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Так, О. П. Гребельник визначає митні послуги як сукупність регламентованих

державою дій і процедур, спрямованих на забезпечення законного переміщення товарів через митний кордон, виконання фіскальних завдань та створення передбачуваних умов для здійснення міжнародної торгівлі [21]. Подібної позиції дотримується П. В. Пашко, який наголошує, що сучасні митні послуги не обмежуються функціями контролю і справляння митних платежів, а трансформуються у багатофункціональний сервіс, що поєднує регуляторні, інформаційні, безпекові та сервісні елементи, забезпечуючи баланс між інтересами держави та бізнесу [22]. На думку В. В. Ченцова, митні послуги є інституційним інструментом реалізації митної політики держави, ефективність якого безпосередньо залежить від рівня цифровізації процедур, прозорості рішень та застосування ризик-орієнтованих підходів у митному контролі. Науковець підкреслює, що саме сервісна складова митної діяльності визначає конкурентоспроможність національної економіки у глобальному торговельному середовищі [23]. Важливий акцент на організаційно-правовій природі митних послуг робить **І. Г. Бережнюк**, зазначаючи, що митні послуги мають публічно-владний характер і здійснюються виключно в межах законодавчо визначених процедур. Водночас їх якість визначається не лише дотриманням формальних норм, а й здатністю митних органів забезпечити своєчасність, прозорість та мінімізацію адміністративних витрат для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [24]. У працях **Р. М. Шевчука** митні послуги розглядаються крізь призму управління ризиками. Автор зазначає, що перехід до ризик-орієнтованої моделі митного контролю є ключовою умовою модернізації митних послуг, оскільки дозволяє оптимізувати використання ресурсів митних органів, зменшити кількість фізичних оглядів та водночас підвищити результативність виявлення порушень митного законодавства [25]. Зарубіжні дослідження також підтверджують сервісну трансформацію митних адміністрацій.

Особливою рисою митних послуг в Україні є їх залежність від інституційних чинників, зокрема кадрового забезпечення, рівня професійної підготовки посадових осіб, організаційної структури митних органів та стану технічної інфраструктури. Недостатня уніфікованість процедур і нерівномірний розвиток інфраструктури призводять до відмінностей у якості надання митних

послуг у різних регіонах, що було підтверджено й аналітичними показниками в другому розділі роботи [11]. Це обумовлює потребу в стандартизації сервісних процесів та підвищенні професійної компетентності працівників митниці.

Важливою особливістю митних послуг в Україні є їх тісний взаємозв'язок із міжнародними зобов'язаннями держави, зокрема у рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також участі у Конвенції про процедуру спільного транзиту (NCTS). Впровадження європейських стандартів у сфері митних послуг забезпечує гармонізацію процедур, спрощення переміщення товарів, зменшення кількості бар'єрів у торгівлі та створює умови для інтеграції України до єдиного митного простору Європейського Союзу [12]. Застосування принципів Уніфікованого митного кодексу ЄС сприяє підвищенню прозорості, однаковості процедур та формує довіру до національної митної системи з боку міжнародних партнерів.

Як зазначає Шевчук Р. М. важливим елементом, який визначає сутність митних послуг, є орієнтація на управління ризиками, що передбачає запровадження диференційованого контролю залежно від рівня ризиковості операції. Система управління ризиками (АСАУР) дозволяє митним органам оптимізувати ресурси, зосереджуючи увагу на потенційно небезпечних операціях, та водночас зменшувати рівень втручання у діяльність сумлінних суб'єктів ЗЕД [13]. Успішність цієї практики підтверджено досвідом країн ЄС, де впровадження ризик-орієнтованого контролю значно скоротило кількість фізичних оглядів та зменшило час перебування товарів під митними процедурами.

До специфічних характеристик митних послуг також належить їх інформаційно-аналітичний зміст, що виявляється у функціонуванні підсистем моніторингу торговельних потоків, аналізу імпортно-експортної динаміки та виявлення аномальних операцій. Аналітичні сервіси митниці відіграють ключову роль у забезпеченні економічної безпеки держави, адже дозволяють виявляти порушення, прогнозувати ризики та формувати обґрунтовані управлінські рішення [14]. Доступність таких даних для бізнесу сприяє підвищенню прозорості та забезпеченню рівних умов для всіх учасників ринку.

Важливо зазначити, що зміст митних послуг формується в умовах постійної трансформації глобальної торгівлі, розвитку електронних комерційних платформ, зміни логістичних маршрутів та загроз економічній безпеці. У цих умовах особливої ваги набуває адаптивність митної системи, тобто її здатність оперативно реагувати на зовнішні виклики, оновлювати технологічні рішення та впроваджувати інноваційні формати обслуговування. Це визначає стратегічну важливість модернізації митної служби та адаптації митних послуг до нових вимог міжнародного торговельного середовища.

Особливої уваги потребує характеристика митних послуг із позиції їх ролі у формуванні конкурентного середовища для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Якість митних послуг визначає не лише швидкість і вартість імпортно-експортних операцій, але й рівень довіри бізнесу до державних інституцій. В умовах євроінтеграційних процесів України митні послуги мають виступати інструментом забезпечення прозорого доступу на ринки ЄС, де нормативна визначеність, автоматизація оформлення та мінімальний рівень дискреційності є фундаментальними принципами функціонування митної системи. Тому удосконалення вітчизняної сервісної моделі митниці є критично важливим завданням державної політики.

Не менш важливим є розуміння того, що митні послуги є поліфункціональним явищем, у якому поєднані вимоги економічної ефективності, безпеки, технологічної інтегрованості та правової визначеності. Кожен із цих компонентів формує унікальну архітектуру митних послуг, де контроль і сервіс не є взаємовиключними, а функціонують у взаємодоповнювальному форматі. Саме тому у міжнародній практиці набуває поширення модель «сервісно-орієнтованої митниці», яка ґрунтується на партнерстві з бізнесом, використанні цифрових технологій та ризик-орієнтованих підходів. Адаптація цієї моделі до українських реалій є основою підвищення ефективності митних процедур.

Системність митних послуг проявляється також у їх здатності забезпечувати макроекономічну стабільність, оскільки митні платежі становлять значну частку доходів державного бюджету України. У періоди економічних коливань митні надходження відіграють стабілізуючу роль, а

злагоджена робота митних сервісів зменшує ризики втрат від тінізації та ухилення від оподаткування. Саме тому міжнародні організації, такі як WCO, OECD та Європейська Комісія, наголошують на пріоритетності розвитку сервісних функцій митниці як інструменту економічної стійкості [15].

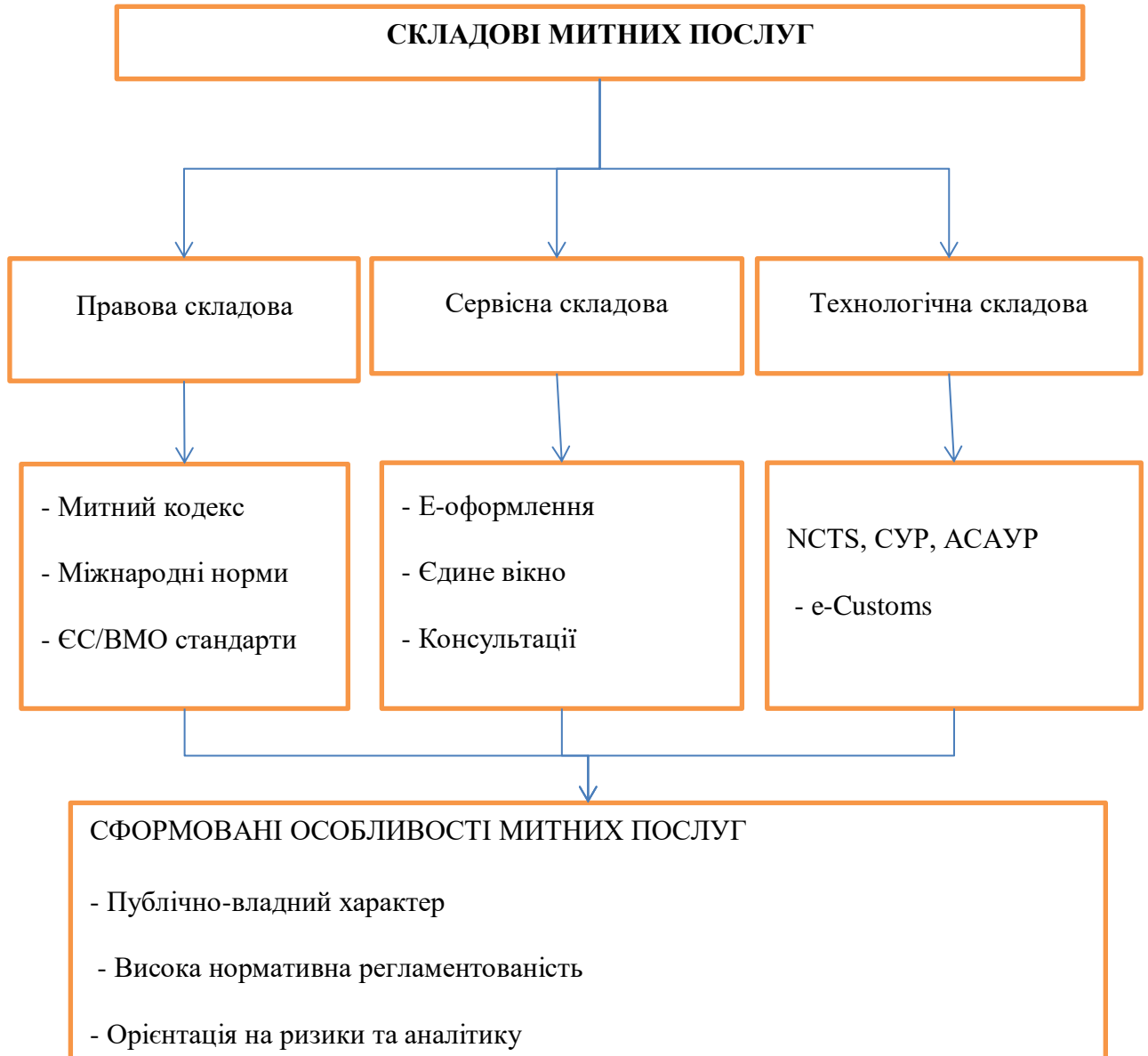

Рис.1.1 Структурно-логічна модель сутності митних послуг*

*Самостійно розроблено автором

Таким чином, митні послуги в Україні є комплексним інституційним утворенням, що поєднує правові, сервісні, аналітичні та технологічні елементи. Їх сутність визначається здатністю митної служби забезпечувати одночасно економічні інтереси держави та потреби міжнародної торгівлі, що відповідає сучасним європейським стандартам. Особливості митних послуг проявляються

у їх нормативній регламентованості, цифровій інтегрованості, орієнтації на ризики та здатності сприяти безперешкодному переміщенню товарів через кордон. Отже, ефективний розвиток митних послуг є ключовим чинником економічної безпеки, міжнародної конкурентоспроможності та інтеграції України до європейського митного простору.

1.2. Організаційно-правові засади надання митних послуг в Україні

Організаційно-правові засади надання митних послуг в Україні становлять фундамент, на якому ґрунтується функціонування всієї системи митного адміністрування. Вони визначають структуру митних органів, порядок здійснення митних процедур, компетенцію посадових осіб, права та обов'язки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також механізми контролю та відповідальності. Ці засади сформовані на основі національного митного законодавства, міжнародних норм і зобов'язань, а також євроінтеграційних процесів, що визначають стратегічний напрям розвитку митної служби [16].

Ключовим нормативним документом, який регламентує надання митних послуг в Україні, є Митний кодекс України, що встановлює вичерпний правовий перелік митних формальностей, процедур, методів контролю та правил взаємодії митних органів з учасниками ЗЕД. Саме він визначає правовий статус митних органів, регламентує порядок митного оформлення, транзиту, митного контролю, визначення митної вартості та класифікацію товарів згідно з Гармонізованою системою опису та кодування. Митний кодекс України структурований відповідно до загальних принципів Митного кодексу Європейського Союзу, що сприяє гармонізації української митної системи з європейською.

Організаційно-правові засади митних послуг також формуються на основі актів Кабінету Міністрів України, які визначають порядок застосування окремих митних процедур, функціонування принципу «єдиного вікна»,

спільного транскордонного контролю, застосування неінтрузивних інспекційних систем, використання електронних сервісів та механізмів обміну інформацією з бізнесом і контролюючими органами. Важливе значення мають накази Державної митної служби України, що деталізують порядок застосування ризик-орієнтованої системи, алгоритми проведення контролю та функціонування внутрішніх підрозділів.

Надання митних послуг в Україні ґрунтується на системі принципів, серед яких визначальними є законність, прозорість, рівність умов, передбачуваність, сервісна орієнтованість і відповідальність держави перед учасниками зовнішньої торгівлі. Ці принципи визначені як у Митному кодексі України, так і в міжнародних документах, зокрема у Рамкових стандартах WCO SAFE, рекомендаціях OECD та Програмі модернізації митниць ЄС e-Customs [17]. Дотримання цих принципів забезпечує стабільність митної політики та формує довіру бізнесу до митних органів.

Сучасні організаційно-правові засади митних послуг неможливо розглядати без урахування міжнародних зобов'язань України. У рамках Угоди про асоціацію Україна – ЄС наша держава взяла на себе зобов'язання щодо імплементації ключових положень Митного кодексу ЄС, процедури NCTS, стандартів безпеки ICS2, механізмів митного контролю та електронних сервісів митної адміністрації. Виконання цих зобов'язань формує основу для інтеграції України до європейського митного простору та створює умови для взаємного визнання митних процедур.

Організаційно-правові засади митних послуг тісно пов'язані з інституційною структурою Державної митної служби України, яка функціонує як центральний орган виконавчої влади у складі Міністерства фінансів. Її діяльність спрямована на реалізацію державної митної політики, забезпечення митної безпеки та створення умов для ефективного надання митних послуг. У структурі ДМСУ виокремлюють підрозділи, що відповідають за митний контроль, митне оформлення, управління ризиками, боротьбу з правопорушеннями, аналітику, ІТ-забезпечення та міжнародне співробітництво

Кожен із цих елементів безпосередньо впливає на якість та швидкість надання митних послуг.

Ключовим елементом організаційно-правової основи є система митних процедур, які складаються з визначених законом формальностей та дій, що здійснюються митними органами та суб'єктами ЗЕД. До таких процедур належать митне оформлення, митний контроль, транзит, імпорт, експорт, митне декларування, визначення митної вартості, контролювання сплати митних платежів тощо. Кожна процедура має свій алгоритм, строки виконання, перелік документів та умови застосування, що робить систему митних послуг передбачуваною та юридично визначеною. Це забезпечує рівність прав і обов'язків для всіх учасників зовнішньої торгівлі.

Особливе місце у системі організаційно-правових засад займають електронні сервіси та цифрові інструменти, що забезпечують прозоре та технологічне оформлення митних операцій. До таких інструментів належать електронне декларування, автоматизована система аналізу та управління ризиками (АСАУР), інформаційні модулі NCTS, попереднє повідомлення та інтеграція з іншими державними реєстрами. Функціонування цих систем регламентується як національним законодавством, так і європейськими стандартами електронної взаємодії, визначеними у стратегіях e-Customs та EU Customs Reform [18]. Їх застосування значно пришвидшує надання митних послуг та мінімізує людський фактор.

Важливим елементом організаційно-правового механізму є інституційні гарантії захисту прав суб'єктів ЗЕД. Вони включають механізми адміністративного оскарження рішень митниці, судового захисту, право на отримання консультацій, право на коректне застосування митних процедур, доступ до електронної інформації та право на попереднє рішення. Такі інструменти відповідають практиці Європейського Союзу, де захист прав бізнесу є основним принципом функціонування сервісно-орієнтованої митниці. В Україні цей напрям поступово розвивається через впровадження інституту

авторизованого економічного оператора (АЕО) та модернізацію механізмів взаємодії митниці та бізнесу.

Окремо слід зазначити значення міжвідомчої координації, яка є необхідною умовою якісного надання митних послуг. Митниця взаємодіє з Державною прикордонною службою, Держпродспоживслужбою, Національною поліцією, екологічними та фітосанітарними службами, а також з митними адміністраціями сусідніх країн. Порядок такої координації визначається нормативними актами, міжнародними угодами та спільними протоколами, що забезпечує єдиний підхід до контролю на кордоні та прискорює оформлення товарів. Розвиток спільного контролю на кордоні (Joint Control) є одним із ключових напрямів реформування системи митних послуг України в контексті євроінтеграції.

Важливою складовою організаційно-правових засад митних послуг є інтеграція України у міжнародний правовий простір, що передбачає імплементацію норм та стандартів Всесвітньої митної організації, Європейського Союзу, а також участь у міжнародних угодах щодо транзиту та митного співробітництва. Положення Рамкових стандартів WCO SAFE, Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі, Конвенції про процедуру спільного транзиту та Митного кодексу ЄС визначають методологічну основу для розбудови сучасної сервісної моделі митниці, а також встановлюють вимоги до електронної взаємодії, управління ризиками, безпеки ланцюгів постачання та інформаційної сумісності [19]. Ці норми є обов'язковими до адаптації у національне законодавство для забезпечення міжнародної сумісності митної системи України.

У сфері організаційно-правових засад митних послуг ключове значення має інститут авторизованого економічного оператора (АЕО), який передбачає спрощення митних процедур на основі підтвердження підприємством високого рівня надійності та безпеки. Запровадження АЕО в Україні відбувається відповідно до європейських стандартів, що визначені у Митному кодексі ЄС, та спрямоване на розвиток партнерської моделі взаємодії митниці та бізнесу. АЕО

забезпечує ряд переваг – зменшення кількості перевірок, пріоритетне оформлення, доступ до спрощених процедур і міжнародне визнання статусу. Така практика є важливим інструментом підвищення конкурентоспроможності українського бізнесу та стимулювання законної торгівлі.

Окремим аспектом правового забезпечення митних послуг є цифровізація та впровадження електронних інформаційних систем, які змінюють модель операційної діяльності митниці. Розвиток комплексних ІТ-рішень, таких як електронне декларування, автоматизовані системи управління ризиками, NCTS, ICS2, єдиний державний вебпортал, електронний кабінет суб'єкта ЗЕД та інтегровані модулі обміну інформацією, формує новий рівень прозорості та ефективності митних процедур. Цифровізація дозволяє забезпечити митницю інструментами контролю у реальному часі, мінімізувати корупційні ризики, прискорити процеси оформлення та підвищити рівень відповідності європейським стандартам.

Таким чином, організаційно-правові засади надання митних послуг в Україні є складною інтегрованою системою, що включає нормативно-правові положення, інституційні механізми, технологічні інструменти, міжнародні стандарти та принципи сервісно-орієнтованої діяльності. Їх розвиток суттєво впливає на ефективність роботи митної служби, якість обслуговування учасників зовнішньоекономічної діяльності та рівень інтегрованості України до глобального та європейського митного простору. Удосконалення цієї системи є необхідною передумовою підвищення якості митних послуг та формування конкурентного середовища міжнародної торгівлі.

Необхідною складовою організаційно-правових засад митних послуг є забезпечення єдності застосування митного законодавства, що передбачає однакове трактування норм у всіх митницях, незалежно від регіональних особливостей. Це досягається шляхом стандартизації внутрішніх регламентів, впровадження уніфікованих методичних рекомендацій, автоматизації процедур і централізації системи управління ризиками, що значно зменшує рівень

дискреційності рішень інспекторів. Європейська практика свідчить, що саме уніфікація правил є запорукою прозорості й ефективності митних послуг.

Важливим правовим елементом організації митних послуг є публічність і відкритість інформації, що включає оприлюднення нормативних документів, роз'яснень, процедурних алгоритмів, статистичних показників, аналітичних звітів та методик контролю. Ст. 8 Митного кодексу України прямо визначає принцип гласності діяльності митних органів, а відповідно до стандартів WCO та ЄС інформація про правила торгівлі повинна бути доступною у відкритих електронних ресурсах [20]. Реалізація цього принципу підвищує правову визначеність та мінімізує ризики неправомірних дій.

Значну роль у формуванні організаційно-правових засад відіграє контрольна-наглядова функція держави, що охоплює внутрішній контроль у системі митних органів, аудит рішень, перевірки дотримання процедур, а також зовнішній фінансовий контроль через Рахункову палату, Держаудитслужбу та механізми парламентського нагляду. Наявність багаторівневої системи контролю є необхідною гарантією забезпечення законності та якості митних послуг, а також інструментом мінімізації корупційних ризиків.

Окремим елементом організаційної моделі митних послуг є формалізація службових повноважень та відповідальності посадових осіб, яка визначається Митним кодексом та дисциплінарними статутами. Чіткий розподіл компетенцій між підрозділами (митний контроль, оформлення, аналітика, боротьба з правопорушеннями, ІТ-напрямок), забезпечує узгодженість дій та підвищує операційну ефективність. У європейській практиці це є одним із ключових елементів функціонування сервісно-орієнтованої митної адміністрації.

Крім цього, організаційно-правові засади передбачають розбудову інфраструктурного забезпечення митних послуг, що включає оснащення пунктів пропуску, наявність неінтрузивних інспекційних сканерів, вагових комплексів, автоматизованих систем розпізнавання номерів (ANPR), зон митного догляду, центрів обслуговування суб'єктів ЗЕД. Питання модернізації інфраструктури регулюється державними програмами, постановами КМУ та

міжнародними проєктами співпраці, зокрема грантовими механізмами ЄС та EUBAM. Належна матеріально-технічна база є передумовою якісного надання митних послуг і скорочення часу оформлення вантажів.

Ще одним важливим елементом є взаємодія митниці з бізнесом, яка регламентується не лише нормами Митного кодексу, а й спеціальними актами щодо консультаційних механізмів, обміну даними, попереднього інформування та спрощених процедур. Саме впровадження постійного діалогу «митниця–бізнес» є основою наближення України до європейської моделі партнерства, у якій держава розглядає бізнес не як об'єкт контролю, а як учасника спільного процесу забезпечення дотримання норм торгівлі.

У підсумку організаційно-правові засади надання митних послуг в Україні становлять багаторівневу систему, що поєднує національні нормативні акти, міжнародні стандарти, цифрові технології та інституційні механізми забезпечення прозорості та ефективності митних процедур. Їх розвиток визначає якість сервісної моделі митниці, створює умови для передбачуваної взаємодії держави та бізнесу та сприяє інтеграції України до європейського митного простору. В умовах сучасних викликів модернізація організаційно-правової бази митних послуг є не лише адміністративною потребою, а й стратегічною передумовою зміцнення економічної безпеки та підвищення конкурентоспроможності держави на глобальному ринку.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ НАДАННЯ МИТНИХ ПОСЛУГ

2.1. Практичні аспекти надання митних послуг в Україні

У сучасних умовах прискорення глобальних економічних процесів митні послуги виступають одним із визначальних чинників забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності держави. За даними Державної служби статистики України, частка експорту та імпорту товарів і послуг у структурі ВВП у 2019–2023 рр. коливалася в межах 83–89 %, що свідчить про високий рівень відкритості української економіки та її залежність від якості функціонування митної системи [21]. У таких умовах організаційно-практичні аспекти надання митних послуг набувають особливого значення, адже вони визначають швидкість та прозорість здійснення зовнішньоторговельних операцій, рівень безпеки на кордоні та ефективність адміністрування митних платежів.

У науковій літературі митні послуги трактуються як комплекс адміністративних, контрольних, інформаційно-аналітичних та сервісних дій, що здійснюються митними органами з метою забезпечення законного, оперативного та передбачуваного переміщення товарів через митний кордон [22]. Важливо, що за сучасними підходами Всесвітньої митної організації митні послуги охоплюють не лише митне оформлення, а й попереднє інформування, електронну взаємодію, застосування аналітичних інструментів ризик-менеджменту, забезпечення прозорості тарифних і нетарифних регуляторів, а також підтримку логістичних ланцюгів постачання.

Митні органи України здійснюють надання митних послуг відповідно до Митного кодексу України (статті 8, 544–546), у яких чітко окреслено фіскальну, контрольну, аналітичну та сервісну компоненти їх діяльності [1]. Проте ключовим напрямом трансформації в останні роки стало посилення саме

сервісної функції митниці, що повністю відповідає європейській моделі, закріпленій у Митному кодексі Союзу (Union Customs Code) [23] . Європейські стандарти визначають митницю не лише як контролюючий орган, але й як інституцію, що забезпечує партнерську взаємодію з бізнесом, надає прозорі цифрові послуги, мінімізує час оброблення митних формальностей та сприяє легальній торгівлі.

У цьому контексті організаційно-практичні аспекти надання митних послуг в Україні слід розглядати як багаторівневу систему (рис.2.1)

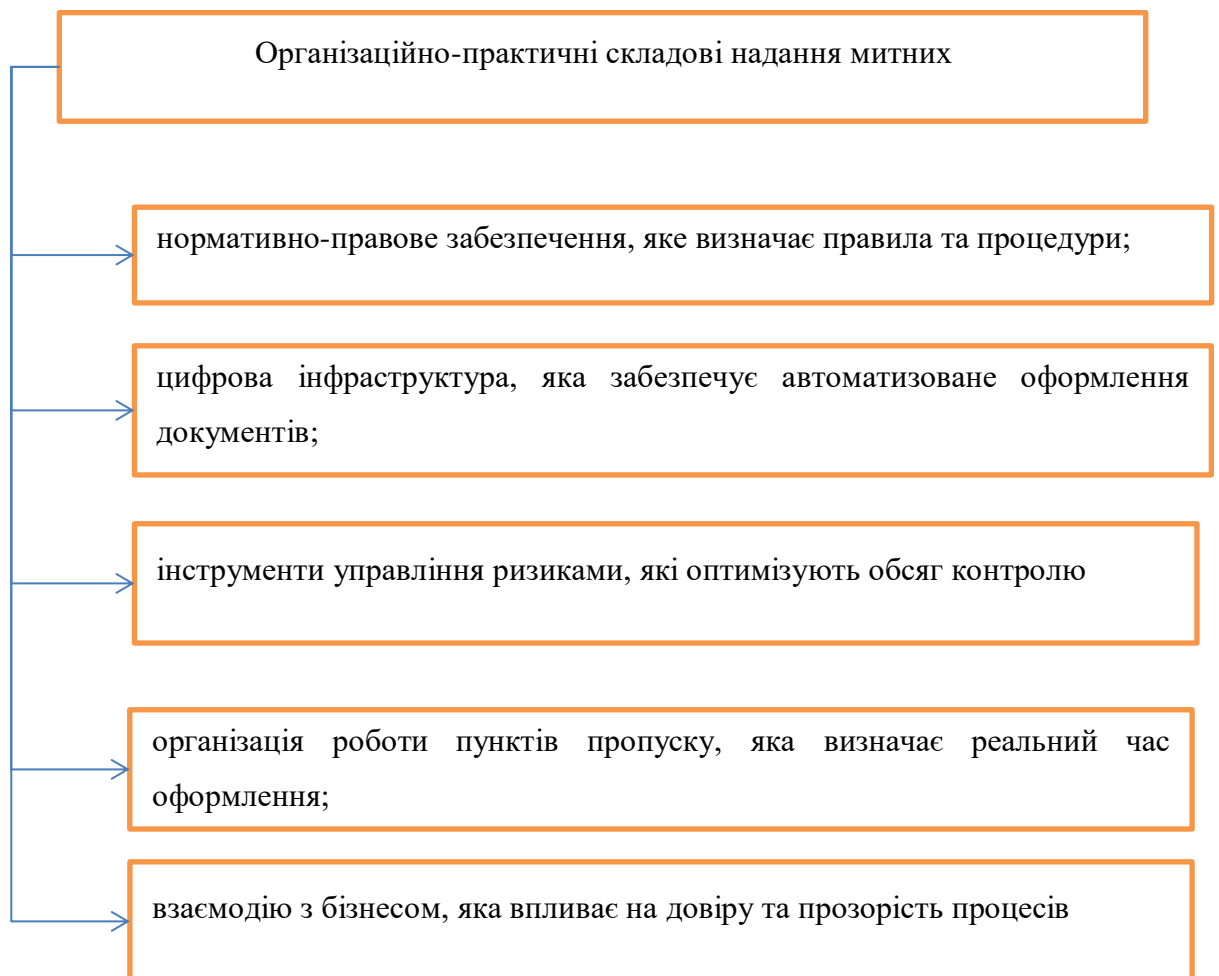

Рис.2.1. Організаційно-практичні складові надання митних*

*Складено автором самостійно

Комплексність митних послуг відображається у структурі процесів, які відбуваються на всіх етапах: від подання електронної декларації до прийняття рішення про випуск товарів, а також у взаємодії митних органів із суміжними

контрольними службами, операторами логістики, міжнародними інформаційними системами та суб'єктами ЗЕД.

Оскільки митні послуги поєднують сервісні та контрольні функції, ключовим завданням митної системи є досягнення оптимального балансу між безпекою кордону та швидкістю митних процедур. Цей баланс визначається рівнем цифровізації, точністю ризик-орієнтованих алгоритмів, організацією роботи пунктів пропуску та здатністю митних органів забезпечити мінімальне втручання у діяльність сумлінного бізнесу при максимальній протидії ризиковим операціям.

Одним із найважливіших результатів розвитку митних послуг останніх років стало суттєве скорочення часу митного оформлення. За даними Державної митної служби України, середній час оформлення імпорتنих декларацій поступово зменшився:

Таблиця 2.1.

Середній час оформлення імпорتنих декларацій впродовж 2018-2024 рр.*

Рік	Середній час оформлення митних декларацій в режимі імпорту (хв.)
2018	120-140
2019	100-120
2020	95-100
2021	80-95
2022	60-80
2023	35-40
2024	32-38

*Складено автором на основі [24].

Для порівняння, середній час оформлення в державах Європейського Союзу становить 15–20 хвилин [25], а відповідно до індикаторів OECD Trade Facilitation Indicators (2022), середній час митного оформлення в економічно розвинених країнах не перевищує 12–22 хвилин [26]. Отже, Україна демонструє

позитивну динаміку, але все ще потребує технічного та організаційного вдосконалення, щоб досягти рівня країн ЄС.

Скорочення часу митного оформлення значною мірою стало можливим завдяки розвитку автоматизованої системи аналізу та управління ризиками (АСАУР). За даними ДМСУ, частка митних декларацій, які оформлювалися без участі посадової особи (зелений рівень ризику), зросла з 37 % у 2018 році до майже 70 % у 2024 році [24]. АСАУР дозволяє здійснювати вибірковий контроль, зосереджуючи увагу на операціях, що мають підвищені ризики порушення митного законодавства. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам, закріпленим у Рамкових стандартах безпеки та сприяння торгівлі SAFE Framework, які визначають ризик-орієнтований контроль як фундаментальний елемент сучасної митної служби.

Підвищення ефективності АСАУР стало можливим завдяки переходу до автоматизованих алгоритмів аналізу інформації, інтеграції даних із суміжними службами, обміну попередньою інформацією з країнами ЄС та застосуванню статистичних моделей прогнозування ризиків. У дисертаційних дослідженнях підкреслюється, що якість управління ризиками є ключовим фактором мінімізації фізичного огляду товарів, усунення необґрунтованих затримок та зменшення адміністративного тиску на сумлінних суб'єктів ЗЕД [27; 28].

Проте незважаючи на прогрес, у роботі АСАУР зберігається ряд проблем:

- нерівномірність застосування профілів ризику між різними митницями;
- недостатня кількість високоточних критеріїв ризику;
- обмежена аналітична база щодо імпорتنих потоків окремих груп товарів;
- залежність результативності від якості попередньої інформації.

Ці недоліки відзначають як науковці, так і аналітичні структури при ДМСУ. Однією з найважливіших організаційно-практичних змін стала інтеграція України до нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS), яка забезпечує єдиний механізм транзиту товарів у 36 європейських країнах.

Запровадження NCTS на рівні національних процедур (фаза 4) та перехід у режим міжнародного застосування відкрили можливість:

- обміну інформацією між митницями України та ЄС у реальному часі;
- спрощеного контролю транзитних операцій;
- зменшення інспекційних втручань;
- прискорення руху вантажів через кордон.

Відповідно до Постанови КМУ №724, NCTS є одним із ключових елементів адаптації українських митних процедур до стандартів ЄС [29]. У наукових дослідженнях зазначається, що інтеграція в NCTS є маркером переходу України до моделі «митниці спільного простору» (common transit), що суттєво підвищує конкурентоспроможність українських підприємств на європейському ринку.

Окрім NCTS, важливим напрямом є приєднання України до європейських платформ попереднього інформування, систем контролю безпеки ICS2, а також гармонізація митних процедур відповідно до положень Union Customs Code [17]. Це створює основу для зменшення ризиків, оптимізації контролю та покращення аналітичної спроможності митних органів.

Окрему увагу хочемо звернути на ефективність митних послуг у контексті забезпечення зростання митних надходжень. Митні платежі традиційно становлять вагомую частку у структурі доходів державного бюджету. За даними Міністерства фінансів України, у 2021 році митні платежі забезпечили державний бюджет на суму 409,3 млрд грн, у 2022 році – 300,8 млрд грн, у 2023 році - 459,8 млрд грн, а у 2024 році — 591,7 млрд грн [15]. Позитивна динаміка свідчить як про зростання обсягів імпорту, так і про вдосконалення процедур адміністрування митних платежів (табл.2.2.)

На рівень митних надходжень впливають такі фактори:

- якість контролю митної вартості;
- точність ризикових профілів;
- рівень цифровізації процедур;

- ефективність боротьби з контрабандою;
- стан логістичної інфраструктури.

Таблиця 2.2.

Динаміка митних платежів та їхня роль у доходах держбюджету й ВВП України впродовж 2019–2024 рр.*

Рік	Митні платежі до ДБУ, млрд грн	Частка в доходах Держбюджету, %	Частка у ВВП, %
2019	373,3	37,4	9,4
2020	362,4	33,7	8,6
2021	409,3	31,6	7,5
2022	300,8	16,8	5,8
2023	459,8	17,2	7,0
2024	591,7	18,9	7,7

*Складено та розраховано автором на основі [30-39].

Динаміка митних платежів у 2019–2024 роках демонструє безпосередній зв'язок між якістю організації митних послуг та результативністю фіскального адміністрування. У довоєнний період (2019–2021 рр.) митні органи адміністрували від 31,6% до 37,4% доходів Державного бюджету України, що є свідченням високої ролі митних процедур і сервісів у формуванні фінансової бази держави [33; 34; 35]. Такий рівень результативності був можливий завдяки поступовому удосконаленню інструментів контролю, цифровізації, посиленню прозорості, а також зменшенню можливостей для маніпулювання митною вартістю.

Падіння частки митних платежів у доходах бюджету до 16,8% у 2022 році зумовлено насамперед форс-мажорними умовами воєнного часу, зниженням обсягів імпорту та тимчасовим застосуванням податкових пільг [36]. Водночас той факт, що навіть у таких умовах митниця продовжувала забезпечувати понад 300 млрд грн надходжень, свідчить про збереження функціональної

спроможності митних органів та ефективність ключових митних послуг, зокрема сервісів електронного декларування, управління ризиками та автоматизованої перевірки. Період 2023–2024 рр. характеризується стабільним відновленням фіскальної ролі митниці. Зростання обсягу митних платежів до 591,7 млрд грн у 2024 р. та підвищення їх частки в доходах бюджету до 18,9% демонструє, що підвищення якості митних послуг — особливо цифрових сервісів, електронної черги, автоматизованих інструментів аналізу ризиків та інтегрованих інформаційних платформ (NCTS, міжнародні бази вартості) — сприяє зміцненню фіскальної стійкості держави.

Показник частки митних платежів у ВВП також підтверджує важливість митних послуг у забезпеченні економічної стабільності. У довоєнний період він коливався в межах 7,5–9,4%, що є високим рівнем для країн, чия економіка значною мірою залежить від зовнішньоекономічних операцій. Зниження цього показника у 2022 році до 5,8% відображає загальне падіння імпорتنих потоків та зменшення економічної активності [38]. Проте подальше зростання до 7,7% у 2024 році свідчить про здатність митної системи адаптуватися до кризових умов та забезпечити збільшення надходжень навіть при підвищеному рівні ризиків [38].

Усі ці дані підтверджують, що якість та організація митних послуг мають прямий вплив на фіскальну результативність митниці. Ефективні митні послуги — це не лише швидкість оформлення чи зручність електронних сервісів; це також точність ризикових профілів, прозорість процедур, аналітична спроможність у сфері контролю митної вартості, технологічне забезпечення пунктів пропуску та здатність інституції стабільно функціонувати в умовах зовнішніх викликів.

Так, у 2023 році кількість коригувань митної вартості збільшилася на 12 %, що дозволило додатково донарахувати понад 9 % від заявленої вартості товарів [32]. Це підкреслює роль аналітичної роботи митниці у забезпеченні повноти надходжень.

Важливим елементом організаційно-практичної ефективності митних послуг є здатність митних органів адаптувати свою діяльність до змін у міжнародному торговельному середовищі та внутрішній економічній ситуації. Суттєвим викликом останніх років стали трансформації логістичних маршрутів, особливо після 2022 року, коли основні транспортні потоки були переорієнтовані на західні кордони України. Це призвело до значного навантаження на пункти пропуску з країнами Європейського Союзу, збільшення кількості вантажівок, збільшення кількості фізичних перевірок з боку суміжних служб та виникнення черг, які у пікові періоди перевищували 20–30 годин очікування [25].

У таких умовах суттєво зросла роль організаційних рішень щодо оптимізації роботи пунктів пропуску: запровадження системи електронної черги (eЧерга), зміна графіків роботи мобільних груп, переорієнтація потоків на менш завантажені напрямки, розширення зон митного контролю. Ефективність митних послуг у пунктах пропуску залежить не лише від дій митних органів, але й від узгодженості роботи прикордонної служби, ветеринарного та фітосанітарного контролю, Національної поліції та суміжних служб країн-партнерів. У низці аналітичних звітів ДМСУ підкреслюється, що затримки часто спричинені саме несинхронністю дій суміжних служб, що потребує посилення міжвідомчої координації.

Окрім організаційних проблем, суттєвим аспектом практичної діяльності митниці є питання технічного забезпечення процесів митного контролю. Станом на 2023–2024 рр. у низці пунктів пропуску недостатньо сучасних сканувальних систем, рентген-комплексів та вагових комплексів, що ускладнює проведення якісного вибіркового контролю та збільшує навантаження на інспекторів [140]. Водночас міжнародні стандарти WCO рекомендують пріоритетне використання неінтрузивних методів контролю (NII technologies) як засобу підвищення швидкості, точності та безпеки митних операцій. Оновлення технічного парку залишається одним із ключових завдань подальшої модернізації митних послуг.

Важливим практичним аспектом є також кадрове забезпечення митних органів. За інформацією ДМСУ, у 2020–2023 роках спостерігалось одночасне збільшення навантаження на інспекторів та зменшення кількості працівників, що створювало ризики зниження якості послуг, особливо в умовах пікових потоків товарів. Міжнародна практика показує, що оптимальна модель кадрового забезпечення передбачає поєднання високого рівня автоматизації, вузькоспеціалізованої підготовки персоналу та ефективного використання ризикорієнтованого підходу [25]. В Україні ж у багатьох випадках інспектори змушені виконувати функції, не пов'язані безпосередньо з основними сервісними процесами, що знижує продуктивність їхньої роботи.

Не менш важливою є якість інформаційно-аналітичного забезпечення, яке визначає здатність митниці виявляти ризикові операції, здійснювати контроль митної вартості та запобігати порушенням. У 2023 році кількість коригувань митної вартості зросла на 12 %, що свідчить як про необхідність удосконалення методик перевірки, так і про економічні ризики у сфері імпорту окремих товарних груп [32]. Україна поступово розширює міжнародні бази даних для порівняння вартості: EU TARIC, EUROSTAT Comext, WTO Trade Map, а також використовує дані внутрішньої аналітичної системи щодо імпорتنих операцій. Разом із тим у дослідженнях зазначається, що доступ до деяких комерційних баз даних залишається обмеженим, що ускладнює повноцінну перевірку митної вартості в режимі реального часу [25].

Важливо підкреслити, що організаційно-практичні аспекти надання митних послуг не можуть бути ефективними без партнерської взаємодії з бізнесом. Запровадження інституту уповноваженого економічного оператора (АЕО) відповідно до вимог ЄС стало одним із найбільш значущих кроків останніх років. Статус АЕО забезпечує низку спрощень, включаючи знижену частоту перевірок, пріоритетне оформлення та взаємне визнання з країнами ЄС. Станом на 2024 рік кількість компаній зі статусом АЕО поступово зростає, проте їхня частка в загальному обсязі імпорту залишається невеликою, що

свідчить про потребу активнішої популяризації цього інституту та спрощення вимог для бізнесу.

Загалом аналіз організаційно-практичних аспектів надання митних послуг в Україні дає підстави стверджувати, що митна система проходить етап глибокої структурної трансформації, спрямованої на поєднання сервісної моделі роботи з підвищенням рівня безпеки зовнішньоторговельних операцій. Цифровізація процедур, розвиток аналітичних інструментів управління ризиками, модернізація пунктів пропуску та інтеграція до європейських інформаційних платформ забезпечують поступове скорочення часу оформлення, підвищення прозорості та стабільне зростання результативності фіскальної функції митниці. Важливим є те, що у складних економічних та логістичних умовах митні органи зберегли спроможність забезпечувати значну частку доходів державного бюджету, що підкреслює їхню системоутворюючу роль. Наявні проблеми – технічна нерівномірність митниць, кадрове навантаження та обмеження аналітичних систем — вказують на потребу подальшого інституційного зміцнення та розвитку сервісних механізмів взаємодії з бізнесом. Досягнута динаміка демонструє, що саме ефективність митних послуг є одним із ключових чинників підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах інтеграції до європейського митного простору.

Таким чином, детальний аналіз організаційних і практичних характеристик митних послуг створює необхідне підґрунтя для переходу до вивчення проблем та викликів, які залишаються актуальними у сфері митного адміністрування.

2.2. Проблеми організації та надання митних послуг в Україні

Незважаючи на позитивні тенденції розвитку митних послуг та поступове наближення їх до європейських стандартів, в Україні зберігається низка

системних проблем, які суттєво впливають на якість, швидкість і передбачуваність організації сервісних процедур. Більшість цих проблем мають комплексний характер і пов'язані із недосконалістю нормативно-правового регулювання, технічним забезпеченням митних підрозділів, кадровими викликами, нерівномірністю цифрової інфраструктури, а також зовнішніми чинниками, що впливають на логістичні потоки.

Однією з ключових проблем є фрагментарність та непослідовність нормативно-правової бази, що регулює надання митних послуг. Попри наявність Митного кодексу України, частина підзаконних актів, які визначають порядок застосування електронних сервісів, контролю митної вартості, функціонування системи управління ризиками та взаємодії із суміжними службами, залишається застарілою або недостатньо узгодженою між собою [41]. Це ускладнює однакове застосування процедур на різних митницях і призводить до правової невизначеності для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Суттєвою проблемою залишається нерівномірність технічного та технологічного забезпечення митних органів, особливо у пунктах пропуску. Частина митниць не має достатньої кількості сучасних неінтрузивних інспекційних систем, рентген-сканерів, мобільних лабораторій та вагових комплексів, що обмежує можливість якісного проведення оглядів та підвищує залежність процесу від людського фактора. Відсутність належного технічного оснащення призводить до збільшення часу контролю, створює умови для затримок та формує недовіру з боку бізнесу.

Важливим викликом залишається кадровий дисбаланс, що проявляється у недостатній чисельності працівників на окремих ділянках, нерівномірному розподілі навантаження, високому рівні плинності кадрів та нестачі вузькоспеціалізованих фахівців. За інформацією Державної митної служби України, у 2022–2023 роках кількість штатних працівників зменшилася приблизно на 18 %, тоді як обсяг митного навантаження на західному кордоні зріс на 30–45 % [32]. Такий дисбаланс негативно впливає на швидкість

обслуговування, перешкоджає якісному виконанню аналітичних та контрольних функцій та ускладнює впровадження нових сервісних технологій.

Не менш вагомою проблемою є логістична невідповідність та низька пропускна спроможність пунктів пропуску, зумовлена різким зміщенням товарних потоків на сухопутні кордони з країнами ЄС після 2022 року. За даними Міністерства інфраструктури, у пікові періоди час очікування вантажівок у чергах перевищував 30 годин, що фактично нівелює частину переваг від цифровізації процедури митного оформлення [40]. Ситуація ускладнюється відсутністю синхронізованих графіків роботи суміжних служб, різними підходами до контролю з боку іноземних митниць та нерівномірністю розвитку інфраструктури по всій лінії кордону.

Одним із найпоказовіших індикаторів проблем у сфері організації митних послуг є частота фізичного огляду товарів. У період 2019–2021 років частка вантажів, що проходили огляд, становила в середньому 4,5-5,8 %, тоді як у 2022-2023 рр. цей показник зріс до 8,3-9,7 % [17]. Зростання кількості оглядів свідчить про недостатню точність профілів ризику, нестачу інформації для автоматизованої перевірки та значне збільшення ризикових операцій у воєнний період. В умовах перевантажених пунктів пропуску високий рівень фізичних оглядів неминуче призводить до тривалих затримок, зниження пропускної спроможності та погіршення якості митних послуг для сумлінного бізнесу.

Важливим проблемним показником є також результативність системи управління ризиками (АСАУР), тобто частка спрацювань профілів ризику, які фактично призвели до виявлення порушень. Якщо у 2019–2020 рр вона становила близько 28–31 %, то у 2023 році знизилася до 21–24 %, що наближається до нижньої межі ефективності за рекомендаціями WCO (20–35 %) [42]. Зниження результативності свідчить про необхідність оновлення критеріїв ризику, розширення аналітичної бази, кращої інтеграції з міжнародними інформаційними системами та технічного посилення аналітичних підрозділів.

Суттєвою проблемою є також нерівномірність часу митного оформлення залежно від митниці. За зведеними даними ДМСУ, у 2023 році середній час оформлення імпоротної декларації на різних регіональних митницях коливався від 27 хвилин до 54 хвилин [42]. Така варіативність свідчить про неоднакове технічне оснащення, різний рівень кадрового забезпечення, а також неповну уніфікованість внутрішніх сервісних процедур. Для бізнесу це означає непередбачуваність часу оформлення, збільшення логістичних витрат і наявність «територіальної асиметрії» можливостей.

Ще одним значущим показником є кількість коригувань митної вартості, що відображає рівень довіри та якість взаємодії між митницею та імпортерами. У 2021 році коригувань було близько 42 тис., тоді як у 2023 році – понад 57 тис., що становить зростання на 35 % [42]. З одного боку, це може свідчити про посилення контролю; з іншого – вказує на проблеми комунікації, прогалини у попередньому інформуванні, недостатню прозорість методик визначення митної вартості та відсутність уніфікованої практики на рівні всієї митної системи.

Не менш показовим індикатором проблем є частота оскарження рішень митних органів. За інформацією Міністерства фінансів, у 2023 році бізнес подав понад 12 тис. скарг на рішення митниць, що на 24 % більше порівняно з 2021 роком. Висока частота оскаржень свідчить про недоліки адміністративних процедур, слабку якість консультативних послуг, а також про те, що бізнес нерідко стикається з непередбачуваністю рішень інспекторів.

Окремої уваги заслуговують показники черг на західному кордоні, які є прямим наслідком організаційних проблем пунктів пропуску. За даними Міністерства інфраструктури України, у період серпень-грудень 2023 року середній час очікування вантажних транспортних засобів на кордоні з Польщею становив 18–32 години, а в окремі періоди — понад 40 годин [43]. Такий рівень затримок фактично нівелює ефект від цифровізації митних процедур та знижує загальний рівень торговельної привабливості держави.

Таким чином, аналіз наведених показників демонструє, що проблеми надання митних послуг в Україні мають чітко вимірюваний характер, що дозволяє не лише констатувати їх наявність, але й встановлювати пріоритети подальшої модернізації. Зокрема, нерівномірність часу оформлення, висока частота фізичних оглядів, значна кількість коригувань митної вартості та рекордна завантаженість пунктів пропуску однозначно свідчать про потребу в комплексній реформі організаційної моделі митних послуг.

Важливо зазначити, що значна частина організаційних проблем у сфері митних послуг безпосередньо пов'язана із недостатньою інтеграцією внутрішніх інформаційних систем митниці з міжнародними платформами. Незважаючи на запровадження NCTS, Україна все ще перебуває на етапі часткового приєднання до системи контролю безпеки ICS2, а також не має повноцінного доступу до низки європейських комерційних баз даних щодо порівняльних значень митної вартості [42]. Це обмежує можливості оперативного виявлення ризикових операцій, створює простір для маніпулювання вартісною інформацією та ускладнює процес аналітичної перевірки декларацій.

Ще одним показовим індикатором проблем є рівень автоматизації рішень про випуск товарів. Якщо у 2021 році частка декларацій, які випускалися без участі посадової особи, становила 54 %, то у 2023 році вона знизилася до 49 % у зв'язку з посиленням безпекових ризиків, зміною логістики та збільшенням кількості ризикових профілів [42]. Для митниці, яка прагне перейти до європейської сервісної моделі, така тенденція є негативною, оскільки збільшення частки ручних рішень завжди призводить до затримок, людських помилок і потенційної корупційної вразливості.

Крім того, аналіз офіційних даних свідчить про зростання середнього часу аналітичної перевірки декларацій навіть без застосування огляду. Якщо у 2020 році цей показник становив у середньому 12–14 хвилин, то у 2023 році він зріс до 18–22 хвилин [44]. Це свідчить про збільшення обсягу інформації, яку

мають опрацювати інспектори, а також про недостатній рівень автоматизації в частині первинної аналітичної фільтрації даних.

Продовжують залишатися проблемними питання взаємодії між митницею та бізнесом, що відображається в показниках частоти помилок у деклараціях. За даними ДМСУ, у 2023 році понад 14 % електронних декларацій потребували внесення змін або уточнень після первинної подачі, що на 5,3 % більше порівняно з 2020 р. [44]. Причинами цього часто виступають недостатня якість консультаційних послуг, відсутність уніфікованої інформаційної платформи для роз'яснень, а також постійні зміни у нормативних актах, що створюють правову невизначеність для суб'єктів ЗЕД.

Нарешті, важливим макроіндикатором наявних проблем у сфері митних послуг є рівень втрат бюджету через порушення митних правил. За інформацією профільних аналітичних органів, у 2023 році загальна сума недоотриманих доходів від схем ухилення від оподаткування та неправомірної мінімізації митних платежів оцінювалася приблизно у 26-32 млрд грн [45]. Це свідчить про те, що частина проблем носить системний характер і потребує перегляду підходів до ризик-орієнтованого контролю, інформаційного обміну та правозастосовної діяльності митниць.

Таким чином, аналітичне опрацювання офіційних показників підтверджує наявність структурних дисфункцій у сфері надання митних послуг. Вони проявляються не лише у суб'єктивних відгуках бізнесу чи інституційних оцінках, але й у чітко вимірюваних параметрах: зростанні частки фізичних оглядів, збільшенні кількості коригувань митної вартості, зниженні автоматизації рішень, тривалості аналітичної перевірки, зростанні помилок у деклараціях та значних бюджетних втратах від порушень. Сукупність цих факторів формує комплексний виклик для митної системи України, що потребує комплексних організаційних, технічних та нормативних змін.

Окрему групу проблем становлять питання, пов'язані з недостатньою уніфікацією сервісних процедур та стандартів роботи інспекторів. Незважаючи на затвердження єдиних технологічних схем та інструкцій, практична

реалізація багатьох процедур суттєво різниться між окремими митницями. За результатами внутрішнього моніторингу, проведеного ДМСУ у 2023 р, у 41 % випадків однакові типи товарів декларувалися за різними підходами до визначення митної вартості, що спричиняло нерівномірність у прийнятті рішень та створювало додаткові ризики для бізнесу [45]. Така ситуація робить процес оформлення менш передбачуваним і підвищує ймовірність оскарження рішень митних органів.

Суттєвою проблемою є також обмеженість ефективної міжвідомчої взаємодії, зокрема з Державною прикордонною службою, Держпродспоживслужбою та іншими контрольними органами. Наявність різних інформаційних систем, відсутність єдиної електронної взаємодії в реальному часі та несинхронізованість графіків роботи призводять до ситуацій, коли навіть технологічно прості процедури займають значно більше часу, ніж це було б можливим за умов інтегрованого контролю [45]. Рекомендації ЄС щодо функціонування інтегрованих пунктів пропуску (Integrated Border Management) давно передбачають комплексний контроль у «єдиному вікні», однак в Україні ця модель поки перебуває на стадії часткового впровадження.

Окремої уваги потребує проблема недостатньої прозорості та передбачуваності окремих рішень митних органів, що відзначається у звітах бізнес-асоціацій, таких як Європейська Бізнес Асоціація (ЄБА) та Американська торгова палата (АСС). За їхніми оцінками, у 2023 році понад 38 % опитаних імпортерів вказали на непослідовність тлумачення норм митного законодавства та небажання інспекторів надавати обґрунтовані пояснення щодо ухвалених рішень. Це створює ефект «регуляторної невизначеності» і стає підґрунтям для конфліктів, скарг та затягування процедур.

Додатковим підтвердженням системних проблем є тенденція до зростання адміністративного навантаження на митницю, що проявляється в надмірній кількості запитів на додаткові документи та відомості. Якщо у 2020 році частка декларацій, щодо яких митниця надсилала вимоги про надання додаткової інформації, становила 9,8 %, то у 2023 році цей показник зріс до

15,6 % [45]. З одного боку, це може бути наслідком збільшення кількості ризикових операцій, але з іншого — свідчить про відсутність достатнього рівня автоматизації аналізу документів та низьку якість попередньої аналітики.

Загалом усі наведені проблеми демонструють, що митні послуги в Україні, незважаючи на модернізаційні зрушення, досі характеризуються високим рівнем організаційної фрагментарності, неоднорідністю підходів та обмеженою аналітичністю сервісних рішень. Ці фактори стримують реалізацію потенціалу цифровізації митниці, гальмують процеси інтеграції до європейського митного простору та негативно впливають на позиції України у рейтингах ефективності транскордонної торгівлі.

У сукупності всі проаналізовані індикатори – від частоти фізичних оглядів, часу оформлення та результативності АСАУР до рівня адміністративного навантаження і кількості оскаржень рішень – свідчать про потребу комплексного оновлення моделі надання митних послуг. Таке оновлення передбачає модернізацію технічної інфраструктури, оптимізацію логістики пунктів пропуску, поглиблену автоматизацію сервісних процедур, розбудову аналітичних центрів та уніфікацію нормативно-правової бази з урахуванням стандартів ЄС та рекомендацій WCO. Саме ці питання формують теоретико-практичне підґрунтя для подальшого аналізу шляхів удосконалення митних послуг, що буде розглянуто в наступному підпункті.

Проведений аналіз засвідчує, що проблеми організації та надання митних послуг в Україні мають комплексний та системний характер, охоплюючи нормативні, технічні, кадрові, аналітичні й логістичні аспекти функціонування митної системи. Незважаючи на прогрес цифровізації та інтеграційні кроки в напрямі наближення до стандартів ЄС, фактичні показники свідчать про нерівномірність реалізації сервісних процедур, зниження ефективності окремих контрольних механізмів і високу варіативність якості митних послуг між регіональними підрозділами. Підвищена частка фізичних оглядів, збільшення коригувань митної вартості, зростання кількості скарг бізнесу та значні витрати часу в пунктах пропуску вказують на системні дисфункції у сфері ризик-

менеджменту, інформаційного забезпечення та організації робочих процесів. Водночас збереження високих умовних втрат бюджету через порушення митних правил демонструє недостатню ефективність контрольної складової митних послуг.

Сукупність виявлених проблем свідчить про потребу в комплексному оновленні управлінської, технологічної та нормативної моделі митних послуг, що має забезпечити їхню прогнозованість, прозорість та відповідність стандартам ЄС і рекомендаціям WCO. Це створює підґрунтя для подальшого аналізу стратегічних напрямів модернізації сервісної діяльності митних органів та формування концептуальних підходів до удосконалення митних послуг.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАДАННЯ МИТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Удосконалення митних послуг в Україні є ключовою передумовою підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення прозорості торговельних потоків та інтеграції до європейського митного простору. Сучасний стан організації митних послуг, розглянутий у попередніх розділах, свідчить про необхідність глибокої трансформації системи як у нормативно-правовому, так і в адміністративно-технологічному вимірах. Враховуючи зростаючі вимоги Європейського Союзу, рекомендації Світової митної організації та міжнародні зобов'язання України, ці зміни повинні бути комплексними, взаємопов'язаними та спрямованими на створення сервісноорієнтованої, технологічно модернізованої та конкурентоспроможної митної служби [46].

Одним із ключових напрямів удосконалення є поглиблення цифрової трансформації митних процедур, що має передбачати не лише подальше розширення електронних сервісів, але й підвищення їх інтегрованості, автоматизації та інтелектуальної складової. Зокрема, необхідним є розвиток інструментів автоматизованого аналізу митної вартості, розширення функціональності системи управління ризиками (СУР) та застосування алгоритмів штучного інтелекту для виявлення нетипових схем переміщення товарів [47]. Європейська практика демонструє, що високий рівень автоматизації оформлення — до 70–80 % декларацій без участі посадових осіб — суттєво підвищує прозорість і зменшує корупціогенні ризики. Для України реалізація такої моделі має стати пріоритетним стратегічним завданням.

Важливим напрямом удосконалення є модернізація технічної інфраструктури пунктів пропуску, що набуває особливого значення в умовах воєнного часу та переорієнтації торговельних потоків на сухопутні кордони з ЄС. Необхідно забезпечити достатню кількість сучасних неінтрузивних

інспекційних систем, вагових комплексів, автоматизованих засобів контролю та засобів дистанційної діагностики транспортних засобів. Розширення технічних можливостей дозволить зменшити навантаження на інспекторів, підвищити швидкість оформлення та забезпечити рівномірність контролю на всіх ділянках кордону [47]. Досвід країн Центральної Європи свідчить, що інвестиції саме в технічну складову дають один з найвищих ефектів у підвищенні пропускної спроможності.

Не менш значущим напрямом є уніфікація процедур та стандартів роботи митних підрозділів, що дозволить забезпечити однакову якість митних послуг на всій території України. Враховуючи виявлені у нашому дослідженні дисбаланси часу оформлення, відмінності в підходах до контролю митної вартості та різний рівень сервісності, уніфікація має включати регулярні методичні оновлення, створення централізованих алгоритмів прийняття рішень, удосконалення внутрішнього аудиту та стандартизацію технологічних схем. У європейських країнах ця практика є основою концепції «митниці як єдиного органу», що забезпечує прогнозованість та прозорість для бізнесу.

Подальшим стратегічним напрямом є посилення аналітичної спроможності митної служби. У світлі збільшення обсягів зовнішньої торгівлі, зростання кількості ризикових операцій та ускладнення схем ухилення від оподаткування особливого значення набувають сучасні аналітичні інструменти, що дозволяють здійснювати моніторинг, прогнозування та ідентифікацію аномальних торговельних потоків. Розбудова спеціалізованих аналітичних підрозділів, інтеграція митної статистики з міжнародними базами (EUROSTAT, ICS2, WCO CEN), а також широке застосування big data - це передумови створення в Україні повноцінної ризик-орієнтованої моделі, яка відповідає стандартам ЄС [48]. Удосконалення аналітики дозволить скоротити частку фізичних оглядів, підвищити точність профілів ризику та знизити адміністративний тиск на сумлінний бізнес.

Важливим аспектом удосконалення митних послуг є зміцнення кадрового потенціалу митниці, що включає оптимізацію чисельності, підвищення

кваліфікації працівників, оновлення системи підготовки та впровадження сучасних підходів до управління персоналом. Зважаючи на високий рівень плінності кадрів та збільшення навантаження у пунктах пропуску, важливо сформувати ефективну систему професійного розвитку, яка б передбачала участь у міжнародних тренінгах, стажуваннях та програмах обміну, що реалізуються під егідою WCO, EU Customs та Twinning-проектів. Підготовка інспекторів до роботи з сучасними цифровими інструментами є критично важливою умовою для підвищення швидкості й якості митних процедур.

Окремим напрямом має стати розвиток сервісної взаємодії митниці з бізнесом, що передбачає створення прозорих каналів комунікації, регулярне оновлення інформаційних ресурсів, удосконалення консультаційних послуг та впровадження інструментів попереднього інформування. Європейська практика демонструє ефективність моделей «митного консультанта» та «єдиного центру підтримки бізнесу», що дають змогу мінімізувати кількість помилок у деклараціях, зменшити кількість оскаржень і забезпечити вищу якість сервісу [49]. В Україні розвиток такого напрямку дозволить суттєво зменшити частку декларацій, які вимагають коригування, та зміцнити довіру учасників ЗЕД до митної служби.

Надзвичайно важливим компонентом удосконалення є подальша інтеграція до європейського митного простору, що включає імплементацію положень Митного кодексу ЄС, розширення застосування NCTS, приєднання до системи електронного контролю безпеки ICS2, гармонізацію процедур визначення митної вартості та правил походження товарів. Євроінтеграційний шлях передбачає не лише технічне оновлення, а й зміни управлінської культури, спрямованої на сервісність, прозорість та високий рівень відповідальності. Виконання цих вимог відкриє можливість для подальшого спрощення торгівлі, зменшення транзакційних витрат та зміцнення позицій України у міжнародних логістичних ланцюгах.

Серед стратегічних напрямів розвитку важливе місце займає забезпечення прозорості та зниження корупційних ризиків шляхом автоматизації рішень,

використання незалежних технічних засобів контролю, удосконалення внутрішнього аудиту та розширення публічної звітності про результати діяльності митних підрозділів. Застосування європейських антикорупційних механізмів у митниці – зокрема, поділу ризикових функцій, інституційної незалежності верифікації рішень та регулярного моніторингу ефективності — забезпечує підвищення довіри бізнесу і зменшення втрат бюджету від порушень.

Наступним важливим напрямом удосконалення є розбудова інтегрованої системи міжвідомчої взаємодії, яка повинна забезпечити швидкий та несуперечливий обмін інформацією між митницею, Державною прикордонною службою, Держпродспоживслужбою, Національною поліцією та іншими органами контролю. Сучасні виклики, пов'язані зі зміною логістики та збільшенням навантаження на сухопутні пункти пропуску, вимагають запровадження повноцінної моделі «спільного контролю» (Joint Control) та єдиної системи цифрової комунікації між усіма службами, що здійснюють контроль на кордоні [50]. Це дозволить зменшити дублювання функцій, прискорити перевірки та забезпечити прозорість процедур для бізнесу.

Важливим елементом реформування митних послуг є перехід до ризик-орієнтованої логістики на кордоні, що передбачає адаптацію пропускнуої спроможності до характеру вантажів, їх ризиковості та зовнішньоекономічної ситуації. Застосування динамічних систем керування потоками, електронних черг, попереднього бронювання митного огляду та інтелектуальних рішень на основі big data дозволить суттєво зменшити час очікування та підвищити передбачуваність операцій. У країнах ЄС така модель вважається базовою складовою ефективною митною логістики, що забезпечує баланс між безпекою й швидкістю руху товарів.

Подальша модернізація митних послуг також має включати формування інституційної стійкості митної служби, що передбачає підвищення автономності окремих функціональних напрямів, прозоре фінансування, удосконалення системи стратегічного планування та створення механізмів

регулярної оцінки ефективності. Впровадження інституційної моделі, наближеної до європейських зразків, підвищить передбачуваність роботи митниці й стабільність її сервісних функцій рис.3.1

Рис.3.1 СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МИТНИХ ПОСЛУГ*

*Самостійно складено автором

Окремим важливим напрямом є гармонізація митного законодавства України з правом Європейського Союзу, яка передбачає поетапне оновлення норм, пов'язаних із визначенням митної вартості, пост-аудитом, транзитними операціями та процедурою авторизованого економічного оператора (АЕО). Після повної імплементації відповідних положень Митного кодексу ЄС Україна зможе інтегруватися у єдиний європейський митний простір, що забезпечить бізнесу рівні умови доступу до міжнародних ринків і скоротить митні бар'єри.

Упровадження програми АЕО, яка в ЄС є базовим елементом системи довірених операторів, сприятиме зменшенню кількості фізичних оглядів, прискоренню логістики та зміцненню партнерської взаємодії між митницею та бізнесом.

Перспективним напрямом також є впровадження концепції інтелектуальної митниці (Smart Customs), що базується на використанні інноваційних технологій – машинного навчання, блокчейн-рішень, автоматизованої валідації даних, цифрових профілів компаній та інтегрованих логістичних платформ. Такий підхід дозволяє суттєво зменшити частку людського фактору, підвищити точність контролю та забезпечити повну прозорість руху товарів у режимі реального часу. Досвід країн ЄС, Сінгапуру та Південної Кореї підтверджує, що впровадження інтелектуальних технологій є одним з найефективніших інструментів модернізації митних послуг.

Удосконалення організації митних послуг також передбачає посилення результативності пост-аудиту, який у європейських країнах відіграє ключову роль у контролі за достовірністю митних декларацій. Розширення його застосування в Україні, впровадження ризик-орієнтованих профілів для аудиту та зміцнення аналітичної бази дозволить зменшити обсяг перевірок на кордоні й оптимізувати загальний час митного оформлення. Це забезпечить перехід від моделі «контроль на кордоні» до моделі «контроль після випуску», яка є базовим стандартом ЄС [50].

Завершуючи характеристики стратегічних напрямів, слід підкреслити, що ефективне удосконалення митних послуг можливе лише за умови системної інституційної координації, участі всіх профільних органів влади та тісної співпраці з міжнародними партнерами. Впровадження європейських стандартів, оновлення технічної інфраструктури, розвиток кадрового потенціалу, модернізація логістики та цифровізація процесів утворюють комплекс заходів, здатний створити сучасну митну систему, орієнтовану на безпеку, прозорість і високий рівень сервісу. У такому контексті модернізація митних послуг є не

лише адміністративною реформою, а й важливою складовою економічної та зовнішньоторговельної інтеграції України.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що модернізація організації та надання митних послуг в Україні є ключовим елементом формування ефективної та сервісноорієнтованої митної системи, здатної відповідати вимогам євроінтеграції та сучасним світовим стандартам. Реалізація стратегічних напрямів розвитку – цифрової трансформації, модернізації технічної інфраструктури, уніфікації процедур, підвищення аналітичної спроможності та розвитку кадрового потенціалу – забезпечує комплексне покращення якості митних послуг та усунення дисфункцій, виявлених у попередніх розділах. Важливим фактором успіху є гармонізація законодавства з правом ЄС та розширення інтеграції України до європейських митних інформаційних систем, що створює передумови для прискорення логістики та зниження адміністративного навантаження на бізнес. Поглиблення антикорупційних механізмів, впровадження інтелектуальних технологій і розбудова системи пост-аудиту формують нову модель митних послуг, орієнтовану на прозорість, передбачуваність і високий рівень відповідальності. У сукупності запропоновані напрями удосконалення мають потенціал забезпечити якісний стрибок у розвитку митної інфраструктури та суттєво підвищити ефективність зовнішньоекономічної діяльності. Таким чином, модернізація митних послуг є стратегічним чинником економічної стабільності держави та вагомим елементом її інтеграції до єдиного європейського митного простору.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження дозволило комплексно проаналізувати організаційно-правові та практичні аспекти надання митних послуг в Україні, визначити ключові проблеми функціонування митної системи та окреслити стратегічні пріоритети її модернізації в умовах євроінтеграції. У роботі встановлено, що митні послуги становлять важливий інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності та забезпечення національної економічної безпеки, а їх ефективність безпосередньо впливає на рівень митних надходжень, швидкість переміщення товарів та конкурентоспроможність українського бізнесу на міжнародних ринках.

В роботі досліджено сутність, ключові характеристики та організаційно-правові засади надання митних послуг в Україні. Аналіз теоретичних положень та нормативно-правових документів дав змогу визначити, що митні послуги є багатогранною категорією, яка поєднує економічні, правові, інформаційні та технологічні складові. Їх зміст формується під впливом міжнародних стандартів, євроінтеграційних процесів, розвитку цифрових технологій та необхідності забезпечення балансу між контролем і сервісністю державних функцій.

Встановлено, що митні послуги мають публічно-владний характер і одночасно виконують регуляторну, фіскальну, аналітичну й сервісну функції. Особливостями митних послуг є висока нормативна регламентованість, орієнтація на ризик-орієнтовані підходи, широке застосування цифрових інструментів та інтегрованість у міжнародний торговельний простір. Вагомим аспектом є вплив митних послуг на економічну безпеку держави, оскільки вони забезпечують значну частку бюджетних надходжень, сприяють розвитку торговельної інфраструктури та мінімізують загрози тінізації зовнішньої торгівлі.

Розглянуто організаційно-правову основу надання митних послуг, яка ґрунтується на положеннях Митного кодексу України, підзаконних актах,

міжнародних угодах та нормативних документах ЄС і Всесвітньої митної організації. Визначено, що ефективність митних послуг забезпечується системністю структури митних органів, уніфікацією процедур, застосуванням державних стандартів електронної взаємодії, розбудовою інфраструктурного забезпечення та впровадженням інституту авторизованого економічного оператора. Особливе значення мають механізми міжвідомчої координації та інституційні гарантії захисту прав суб'єктів ЗЕД, що формують правову визначеність і прозорість митних процесів.

Аналіз нормативно-правової бази показав, що законодавче забезпечення митних послуг в Україні загалом відповідає міжнародним стандартам, однак залишається фрагментарним та нерівномірно імplementованим у практичну діяльність митних органів. Частина процедур, визначених Митним кодексом України та актами Кабінету Міністрів, потребує оновлення з урахуванням положень Митного кодексу ЄС, рекомендацій Світової митної організації та вимог інтеграції до NCTS і ICS2.

У другому розділі роботи виявлено системні проблеми організації митних послуг, що проявляються у низькій пропускній спроможності пунктів пропуску, значній частці фізичних оглядів, нерівномірності часу митного оформлення, високій частоті коригувань митної вартості та зростанні числа оскаржень рішень митних органів. Статистичний аналіз довів, що саме недостатня цифровізація, слабка аналітична спроможність, кадрові обмеження та неузгодженість міжвідомчої взаємодії є основними чинниками, які знижують ефективність митних послуг та призводять до додаткових витрат бізнесу і держави. Значні бюджетні втрати від порушень митних правил підтверджують потребу в оновленні ризик-менеджменту та посиленні антикорупційних механізмів.

Результати дослідження дозволили сформувати комплексний стратегічний підхід до вдосконалення системи митних послуг. Серед ключових напрямів визначено: поглиблення цифрової трансформації, розширення автоматизації митного оформлення, модернізацію технічної інфраструктури,

створення єдиних стандартів сервісної взаємодії, посилення кадрового потенціалу, розвиток аналітичних платформ та імплементацію європейських норм і процедур. Важливими завданнями є також впровадження концепції «інтелектуальної митниці», зміцнення інституційної спроможності митної служби та оптимізація митної логістики відповідно до практик ЄС.

Проведене дослідження засвідчує, що модернізація митних послуг має носити не точковий, а системний характер, спрямований на цифрове оновлення, уніфікацію процедур, прозорість та партнерство з бізнесом. Здійснення запропонованих заходів дасть змогу підвищити якість сервісу, зменшити кількість порушень, скоротити час оформлення, збільшити надходження до державного бюджету та забезпечити інтеграцію України до європейського митного простору. Митні послуги в сучасних умовах стають не лише інструментом контролю, а й важливим фактором національної конкурентоспроможності, що визначає стратегічну роль митниці у забезпеченні економічного розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 364 від 25.05.2016 «Про реалізацію принципу “єдиного вікна” на митниці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/364-2016-%D0%BF>
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 724 від 12.08.2020 «Про запровадження NCTS в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2020-%D0%BF>
4. Гребельник О. П. Митна справа : підручник. – Київ : Центр учбової літератури, 2018. – 472 с.
5. Пашко П. В. Митна політика держави в умовах глобалізації : монографія. – Київ : КНЕУ, 2017. – 392 с.
6. Ченцов В. В. Митне регулювання та фінансова безпека держави : монографія. – Дніпро : УМСФ, 2020. – 318 с.
7. Бережнюк І. Г. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. – Київ : Центр учбової літератури, 2019. – 296 с.
8. Шевчук Р. М. Управління ризиками у митній справі : теорія та практика. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. – 264 с.
9. European Court of Auditors. *Customs Controls: Effectiveness and Challenges*. Luxembourg, 2021. URL: <https://www.eca.europa.eu/en/publications>
10. Державна митна служба України. Методичні рекомендації щодо застосування системи управління ризиками. URL: <https://customs.gov.ua/>
11. Державна митна служба України. Публічна інформація та аналітичні матеріали URL: <https://customs.gov.ua/publicna-informatsiia>
12. ДМСУ. Стратегія розвитку Державної митної служби України до 2030 року. URL: <https://customs.gov.ua/strategiyaD>. *Customs Performance Measurement Framework*. Paris, 2020. URL: <https://www.oecd.org/trade/topics/custom>

13. Шевчук Р. М. Сервісна модель митних органів у контексті європейських стандартів. Фінанси України, 2022. URL: <https://finukr.org.ua>
14. Ключко Р. І. Цифровізація митних процедур: проблеми та перспективи. Вісник економічної науки України, 2023. URL: <https://econsience.info>
15. World Customs Organization. Data Analytics and Artificial Intelligence in Customs: Technical Report. URL: <https://www.wcoomd.org/en/topics/research>
16. OECD. Guidelines on Trade Facilitation and Customs Risk Management. URL: <https://www.oecd.org/trade/facilitation>
17. World Customs Organization. Customs Capacity Building Compendium. URL: <https://www.wcoomd.org/en/topics/capacity-building>
18. European Commission. Authorised Economic Operator (AEO) Guidelines. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/aeo-authorised-economic-operator_en
19. Convention on the Simplification of Formalities in Trade in Goods. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41983A0215>
20. Державна митна служба України. Матеріали щодо забезпечення публічності та відкритості інформації URL: <https://customs.gov.ua/publiczna-informatsiia>
21. Державна служба статистики України. Зовнішньоекономічна діяльність України у 2023 році. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zovn/zov_tabl23.pdf
22. Дяченко О. В. Аналітична діяльність митних органів та її удосконалення: дис. ... канд. екон. наук. Дніпропетровський держ. ун-т, 2020. RL: <https://ddu.edu.ua/library/dissertations>
23. Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council laying down the Union Customs Code (UCC). Офіційна сторінка Європейського Союзу (EUR-Lex): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0952>

24. Державна митна служба України. Офіційні статистичні звіти та аналітичні матеріали. URL: <https://customs.gov.ua>
25. Eurostat. International Trade Statistics. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
26. OECD. Trade Facilitation Indicators. URL: <https://www.oecd.org>
27. Якушик І. О. *Ризик-орієнтовані підходи в митному адмініструванні*: дис. ... канд. екон. наук. Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, 2021. URL: <https://library.kneu.edu.ua/opac>(дата звернення: 23.02.2025).
28. Дяченко О. В. *Аналітична діяльність митних органів та її удосконалення*: дис. ... канд. екон. наук. Дніпропетровський держ. ун-т, 2020. URL: <https://ddu.edu.ua/library/dissertations>
29. Постанова Кабінету Міністрів України № 724 від 12.08.2020 «Про запровадження NCTS в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2020-%D0%BF>
30. Державна митна служба України. Звіт про діяльність ДМСУ за 2021 рік. URL: <https://customs.gov.ua/storage/app/uploads/public/621/fe3/1f2/621fe31f28b4f270981234.pdf>
31. Державна митна служба України. Звіт про діяльність ДМСУ за 2022 рік. URL: <https://customs.gov.ua/storage/app/uploads/public/63f/e44/3cb/63fe443cbb193334872912.pdf>
32. Державна митна служба України. Звіт про діяльність ДМСУ за 2023 рік. URL: <https://customs.gov.ua/storage/app/uploads/public/65a/05a/113/65a05a113aa85123499231.pdf>
33. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2019 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-budget-execution-2019>
34. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2020 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-budget-execution-2020>

35. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2021 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-budget-execution-2021>
36. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-budget-execution-2022>
37. Міністерство фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2023 рік. URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-budget-execution-2023>
38. Державна служба статистики України. Валовий внутрішній продукт України за 2019-2024 рр. URL: https://ukrstat.gov.ua/imf/arhive_gdp.htm
39. Державна служба статистики України. Зовнішньоекономічна діяльність України. Статистичні таблиці. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm
40. Міністерство інфраструктури України. Інформація про роботу пунктів пропуску. URL: <https://mtu.gov.ua>
41. OECD. Trade Facilitation Indicators – Methodology and Results. URL: <https://www.oecd.org/trade/facilitation>
42. Державна митна служба України. Дані моніторингу часу митного оформлення декларацій. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>
43. European Commission. Import Control System 2 (ICS2) Overview. URL: <https://ec.europa.eu>
44. Державна митна служба України. Статистика щодо частоти внесення змін до митних декларацій (2020–2023 рр.). URL: <https://customs.gov.ua>
45. Державна митна служба України. Внутрішній аудит та моніторинг рішень митниць (2023 р.). URL: <https://customs.gov.ua>
46. World Customs Organization. Data Analytics and Artificial Intelligence in Customs. WCO Technical Report. Brussels, 2022 URL: <https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/facilitation/activities->

[and-programmes/smart-customs/public-version_detailed-report-on-the-adoption-of-ai-and-ml-in-customs.pdf](#)

47. European Court of Auditors. Customs Controls: Challenges and Infrastructure Needs at the EU Borders. Luxembourg, 2021. URL: <https://www.nortonrosefulbright.com/en/nrf-transform/solutions/nrf-foreign-subsidies-regulation-solution->

48. EUROSTAT. External Trade Database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>

49. European Commission. Union Customs Code (UCC) Implementation Overview. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs

50. International Road Transport Union (IRU). Border Crossing Time Indicators for European Corridors. Geneva, 2022. URL: <https://unece.org/sites/default/files/2024-12/ECE-TRANS-WP30-AC2-2025-02e.pdf>

51. World Customs Organization. Post-Clearance Audit (PCA) Guidelines. Brussels: WCO, 2012. URL: <https://www.wcoomd.org/en/topics/audit>